

УДК 343.541

*Л.В. Дорош, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Головне завдання правосуддя — розкриття злочинів і справедливе покарання винних. Зазвичай механізм кримінальної юстиції більшою мірою вдосконалювався в системі відносин «держава — злочинець», тоді як правове положення потерпілого від злочину, його законні інтереси й потреби впродовж тривалого часу традиційно залишалися поза увагою суспільства. На такий стан речей звертали увагу багато вчених. Так, В.Ю. Квашиш зауважував, що конституційні і процесуальні гарантії законності й об'єктивності правосуддя, регламентація всіх слідчих і судових процедур — усе це разом з принципами гуманності завжди було націлено передусім на застосування до злочинця. Потерпілому залишалося становище свідка й вельми проблематична перспектива відшкодування шкоди, завданої злочинцем [7, с. 15].

Проте, розкриваючи сутність справедливості, Н. Гартман зазначає, що всі духовні й культурні цінності можуть розквітнути лише там, де життя, власність, особиста свобода і свобода дій

— розкриття злочинів і справедливе гарантовані [4, с.405].

Для раціонального державного устрою традиційно застосовується такий конституційний принцип, як поділ влади. В Основному Законі встановлено, що «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» (ст. 6).

Структурованість державної влади має надзвичайно велике значення. Не випадково Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод виходить з того, що дотримання й захист основних прав і свобод людини неможливі без самостійної внутрішньодержавної судової системи [10; 2006. — № 32. — Ст. 237]. Необхідною умовою демократичної політичної системи є дистанційованість судової влади від політичних гілок влади. Стат-

тя 6 Конвенції гарантує кожній людині право на справедливий судовий розгляд, а саме щоб її справа була розглянута «незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону» [10; 2006. – № 32. – Ст. 237]. Отже і в Україні як суверенній і незалежній, демократичній, соціальній, правовій державі серед носіїв публічної влади мають бути органи, незалежні від виконавчої влади, наділені правом приймати рішення, що мають юридичне значення. Це означає, що органи судової влади мають бути рівновеликими за своїм статусом серед інших гілок влади й самостійними в процесі відправлення правосуддя.

Конституція України містить принципове положення, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3).

Стаття 55 Основного Закону закріплює, що «права і свободи людини і громадянина захищаються судом». Завданням кримінального судочинства є охорона прав і законних інтересів фізич-

них і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності й жоден невинний не був покараний (ст. 2 КПК України).

Як бачимо, Конституцією гарантовано право громадян на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя і здоров'я, на особисту свободу й майно. У зв'язку із цим надзвичайно важливим є точне додержання судами норм кримінального і кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів.

Правосуддя означає суд по праву, розгляд по справедливості. Виходячи із цього особливого значення набувають ефективно й доступно судочинство, статус судової влади, яка виконує функцію арбітра між особою й державою з питань права, реалізації й захисту прав та свобод людини і громадянина. Вочевидь, для правильного, а отже, і справедливого розгляду будь-якої справи першорядне значення має правове регулювання судової діяльності.

Пошуки якісно нової моделі кримінального процесу призвели до розробки і прийняття таких концептуальних документів, як Концепція вдосконален-

ня судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 р., № 361/2006, і Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р., №311/2008, у яких серед інших основних принципів закріплено положення про забезпечення ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина. Поняття «забезпечення прав і свобод особи» охоплює такі види діяльності, як охорона, повага, дотримання, визнання, захист і гарантування прав і свобод людини, рівність усіх перед законом. Це стосується і осіб, які зазнали моральної, фізичної чи іншої шкоди внаслідок учинення щодо них статевих злочинів.

У судовій медицині під статевим злочином розуміють «злочин, що ґрунтується на такому типі людської поведінки (та її наслідках), яка пов'язана із сексуальним життям і заборонена кримінальним законодавством» [5, с. 143].

У кримінальному законодавстві України не існує нормативно-правової дефініції конструкції «злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». У доктрині кримінального права це поняття теж залиша-

ється дискусійним. Позаяк аналіз існуючих наукових поглядів щодо розкриття його змісту не є предметом даного дослідження, зазначимо, що, з нашої точки зору, *статеві злочини* – це передбачені законодавством про кримінальну відповідальність суспільно небезпечні умисні дії, що посягають на статева свободу і статева недоторканість особи.

З народження людини статева свобода і статева недоторканість є її невід'ємним особистим немайновим благом. Право на статева свободу і статева недоторканість юридично визнано й означає можливість людини визначати свою статева поведінку за власним розсудом за умови непорушення прав інших. Це право юридично зафіксовано, а значить, воно підлягає охороні, а в разі порушення – захисту з боку держави. Юридичною гарантією забезпечення правового захисту статевої свободи і статевої недоторканості людини є кримінально-правові приписи, які містяться в статтях 152 – 156, розташованих в розд. IV Особливої частини КК України.

Статева свобода є складовим елементом конституційно-правового статусу особи з урахуванням загальнолюдської цінності. Її охорона ґрунтується на засадах рівності, автономності й самостійності учасників суспільних відносин. У стате-

вих відносинах кожна людина керується своєю автономною волею, власним законним інтересом. Ознаки, зміст і вияв автономності цієї волі у статевих відносинах нічим не відрізняються від автономності волі суб'єктів будь-яких інших правовідносин. Тож цілком закономірним є те, що будь-які діяння, що посягають на статеву свободу і статеву недоторканість, учинені всупереч волі особи, визнаються злочинами, а особи, щодо яких учинені такі діяння, — потерпілими від злочину.

У юридичній літературі розрізняють поняття «потерпілий як суб'єкт кримінального процесу» і «потерпілий від злочину». Учені переконливо доводять, що вони не є тотожними, а різняться за змістом та обсягом [Див.: 1, с. 17-24; 6, с. 205, 206; 11, с. 34; 12, с. 76-83; 13, с. 6,7; 14, с. 60-69]. Підтримуючи цю наукову позицію, додамо, що надзвичайно велику роль у даному дослідженні відіграє визначення категорії «потерпілий від злочину», а також питання не тільки пошуків її місця в системі елементів складу злочину, а й захисту прав потерпілих від того чи іншого виду злочинних посягань. Викладене повністю стосується боротьби зі злочинами у сфері сексуальних відносин.

Проблеми окреслення кола потерпілих від злочинів проти

статевої свободи і статевої недоторканості, захисту їх прав досліджувались у працях таких учених, як М.І. Бажанов, В.І. Борисов, О.О. Гоноченко, М.О. Іс-аєв, С.С. Косенко, В.М. Куц, А.С. Лукаш, А.М. Мартиросьян, В.О. Навроцький, М.В. Сенаторов, В.В. Сташис, С.В. Чмут, А.П. Шеремет та ін. Однак їх роботи були присвячені окремим питанням, які стосувалися лише конкретного злочину або конкретних видів потерпілих від сексуальних посягань. Комплексно питання захисту прав цих потерпілих не вивчались, класифікації не проводилось, у зв'язку з чим ця проблематика набула актуальності.

Потерпілий, як суб'єкт кримінального процесу, — це особа, якій заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий або суддя виносять постанову, а суд — ухвалу (частини 1 і 2 ст. 49 КПК). Права потерпілого передбачені статтями 49 і 267 цього Кодексу.

Наведене тлумачення кримінально-процесуального поняття «потерпілий» не відповідає кримінально-правовій природі потерпілого від злочину з таких міркувань: по-перше, залишається невизначеним процесуальне становище особи, яка зазнала

посягання, до моменту винесення відповідного процесуального рішення: по-друге, завдана ставивим злочином шкода виходить за межі, окресленої в КПК.

Злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості сформульовані законодавцем як злочини з формальним складом, які вважаються закінченими з моменту вчинення діяння. Проте загальновідомо, що безнаслідкових злочинів не існує. Інакше кажучи, хоча нормативно-правові приписи статей 152–156 КК і не містять указівки на заподіяння того чи іншого виду шкоди (наслідки лежать поза межами складу злочину), фактично потерпіла особа їх зазнає. Розсліджувані нами злочини характеризуються настанням складних за змістом суспільно небезпечних наслідків. Шкода завдається передусім моральна, фізична, соціальна.

На законодавчому рівні поняття «моральна шкода» визначено в ч. 2 ст. 23 ЦК України, згідно з якою моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких

фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Ця ж стаття ЦК України встановлює, що моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Розмір її грошового відшкодування визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних і душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають суттєве значення. При визначенні розміру відшкодування беруться до уваги вимоги розумності і справедливості (ч. 3). Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, але не пов'язана з розміром цього останнього (ч. 4). Вона відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 5 ЦК України).

У правових джерелах під моральною шкодою розуміють страждання, заподіяні особі внаслідок фізичного або психічного впливу, що спричинило погіршення або позбавлення можливостей реалізації нею своїх

звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інші негативні наслідки морального характеру.

В енциклопедичній літературі моральною вважають шкоду, заподіяну особі поведінкою іншої особи (або осіб), що характеризується як неетична, тобто така, що суперечить системі поглядів та уявлень, які регулюють поведінку людей у суспільстві [15, с. 770, 771].

Серед інтерпретаційних актів заслуговує на увагу постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди». Згідно з п. 3 цього акта «під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб» [2, с. 271].

Механізм відшкодування моральної шкоди визначається низкою актів законодавчих, серед яких КЗпП України та ЦПК України.

Моральні страждання – це уявлення й відчуття страху, печалі, сорому, інших негативних емоцій, моральні переживання у зв'язку з розладом здоров'я, порушенням нормальних життєвих зв'язків.

Психічні страждання – це ті емоції, інші негативні стани (побоювання, переляк, жах, лють, ненависть, сором, відчуття безпорадності, незахищеності, пригнобленості тощо), які переживає фізична особа внаслідок застосованої до неї сексуальної агресії.

Майнова шкода — це шкода, яку можна оцінити у грошовому еквіваленті, розмір якої визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи, або сума витрат на лікування особи, потреба в якому викликана вчиненням щодо неї злочину.

Соціальна шкода (в нашому розумінні) — це ті далекосяжні зміни, що відбуваються у психіці особи, щодо якої вчинено статевий злочин. Кримінологічні дослідження свідчать, що особи, які, наприклад, в малолітньому віці зазнали статевого насильства, отримують глибоку психічну травму, що в подальшому сприяє виникненню сексуальних девіацій, у тому числі агресивного характеру. Пізніше ці особи на практиці реалізують свої сексуальні фантазії з реальними партнерами і тим самим спричиняють як моральну, так і фізичну шкоду іншим, стають небезпечними для суспільства, переслідуються законом.

Крім зазначених видів шкоди статевими злочинами порушується недоторканість особи –

особиста, статева, психічна. При розробці механізму поновлення порушених прав фізичних осіб, потерпілих від статевих злочинів, це потребує особливого підходу. З нашої точки зору, він має базуватися на використанні універсального способу, що застосовується в цивільному праві й полягає у можливості переведення фізичних і психічних, моральних і духовних страждань у розумний грошовий еквівалент, що й буде виявом поновлення порушених прав.

Отже, *потерпілим від статевого злочину* є фізична особа, правам, свободам та охоронюваним законом інтересам якої заподіяна фактична фізична, психічна, моральна, соціальна чи іншого характеру шкода або створена реальна загроза її заподіяння.

Логічний аналіз статей, розташованих у розд. IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» Особливої частини КК, дозволяє стверджувати, що потерпілими від злочинів, передбачених статтями 152 – 156 цього Кодексу, можуть бути:

— *залежно від статі*: особи як жіночої, так і чоловічої статі;

— *залежно від віку*: повнолітні, тобто особи, яким виповнилося 18 років і більше; неповнолітні, якими є особи від 14 до 18 років; малолітні, тобто особи у віці до 14 років;

— *залежно від ступеня статевого розвитку*: особи, які досягли статевої зрілості і які не досягли статевої зрілості;

— *залежно від стану особи на момент учинення статевого злочину*: особи, які перебувають у безпорадному стані і які в такому стані не перебувають;

— *залежно від характеру відносин із суб'єктом злочину*: матеріально або службово залежні від особи, яка вчинила статевий злочин, і незалежні від неї.

На жаль, офіційної вітчизняної статистики сексуального насильства щодо того чи іншого виду потерпілої особи не існує. Разом із тим зміни, внесені до статей 155 і 156 КК, пов'язані з розширенням кола осіб, які є суб'єктами цих злочинів, і посиленням кримінальної відповідальності за статеві злочини щодо неповнолітніх, однозначно свідчать про загострення криміногенної ситуації в цій сфері. Причому сексуальне посягання утворює не обов'язково примус дітей погрозою чи насильством до вчинення сексуальних дій, а навіть сам факт сексуальних дій з ними. Доречно зазначити, що в умовах послаблення морально-етичних установок і деградації суспільства дитина з урахуванням виховання, оточуючого середовища, унормованості сімейного насильства інколи неспроможна усвідомити й пере-

дати глибину своїх фізичних і психічних страждань.

У зв'язку з тим, що сексуальні посягання щодо дітей викликають в останніх депресивний стан, гормональні порушення, формують схильність до суїциду, ці особи потребують тривалої психотерапевтичної допомоги, створення сприятливих умов для психореабілітації.

При отриманні інформації від потерпілого щодо сексуального посягання важливу роль відіграють етично-моральні аспекти цієї процедури. Порушення етики, неврахування індивідуально психологічних особливостей потерпілих, їх сексологічного статусу справляють на дитину додатковий психотравмуючий вплив, спроможний погіршити її емоційний стан. Інколи матір дитини, яка зазнала сексуальних посягань, визнають тільки свідком, а не потерпілою. Нерідко такого роду кримінальні справи суди відправляють на додаткове розслідування, і розглядають їх роками. Усе це свідчить про непрофесіоналізм або ж службові зловживання з боку органів досудового слідства чи суду.

На сьогодні існуюча система кримінальної юстиції, на наше переконання, не забезпечує ефективного захисту осіб від таких суспільно небезпечних посягань, як злочини проти статевої свободи і статевої недоторка-

ності. Як зазначено в Концепції реформування кримінальної юстиції України, система органів, які традиційно називають «правоохоронними» (органи внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державна прикордонна служба України, податкова міліція та інші органи, що мають повноваження провадити дізнання, слідство, застосовувати адміністративні санкції), створена як механізм переслідувань і репресій. До цього часу вона не трансформована в інститут захисту й відновлення порушених прав осіб [10; 2008. – № 27. – Ст. 838]. Більше того, відомі випадки, коли працівники саме цих органів учиняють зґвалтування та інші дії сексуального характеру з метою примушування затриманих давати бажані їм показання, що світовою спільнотою розцінюється як катування.

Трапляються випадки, коли низький професійний рівень правоохоронців призводить до неспроможності забезпечити належну доказову базу, слідство провадиться неповно й однобічно, що не дає належних підстав для постановлення вироку. Інколи дії обвинувачених у вчиненні статевих злочинів із застосуванням фізичного насильства органи досудового слідства кваліфікують лише як заподіяння потерпілій особі тілесних ушкоджень. Доречно звернути увагу

на те, що механізм, спрямований на захист приватних інтересів, включає надане потерпілим право здійснення кримінального переслідування в порядку приватного обвинувачення. Зокрема, за браком підстав для порушення кримінальної справи за зґвалтування й одночасній констатації заподіяння легких тілесних ушкоджень потерпілим не роз'яснюється їх право звернутися із заявою про порушення кримінальної справи по факту застосування насильства. А тому, хоча вільний доступ до правосуддя і є конституційним правом особи й основою справедливого судочинства, в реальній дійсності реалізувати це право вдається не завжди.

Не менш важливою проблемою є оцінка висновку експерта про характер застосованого насильства при зґвалтуванні. Навіть у разі встановлення тілесних ушкоджень, заподіяних за обставин і в час, зазначений потерпілою особою, достатньо експерту вказати, що завдані ушкодження не є характерними для зґвалтування, як його висновок уже є гарантією винесення постанови про відмову в порушенні кримінальної справи. Правоохоронцями не береться до уваги той факт, що винний, завдаючи удари по різних частинах тіла, долає тим самим опір потерпілої, отже, наносити уда-

ри, сліди від яких були б характерними для зґвалтування, немає потреби.

Викликає інтерес питання про захист прав потерпілих, які на момент учинення статевого злочину перебували в безпорадному стані. Його дослідження є вкрай актуальним. Те, що законодавець виділив безпорадний стан потерпілої особи як обставину, що диференціює відповідальність, дозволяє вести мову про потребу забезпечення підвищеної кримінально-правової охорони, адекватно віддзеркалити в законі мотивацію винного, у структурі якої потерпілий, який перебуває у такому стані, посідає особливе місце.

За даними кримінологічних досліджень, серед статевих злочинів найчастіше вчинюються передбачені ч. 3 ст. 152 КК. А.С. Лукаш зазначає, що «ґвалтівники посягають на найбільш незахищений прошарок населення — неповнолітніх та/або малолітніх осіб, які внаслідок своїх фізичних чи психологічних особливостей не в змозі чинити відповідного опору або не можуть через свій вік усвідомлювати характер учинюваних з ними суспільно небезпечних дій, наслідки яких можуть спостерігатися протягом всього майбутнього життя потерпілої особи» [8, с. 19].

Погоджуючись із наведеним,

зауважимо, що це повною мірою стосується й інших категорій потерпілих, зокрема, людей похилого віку, які через старість, унаслідок фізичних чи психічних вад або інших функціональних розладів здоров'я не спроможні чинити опір. Особа, яка перебуває в безпорадному стані, зазвичай оцінює кримінальну ситуацію як безвихідну. У судовій психології доведено, що подібна оцінка є однією з причин, яка знижує здатність потерпілого чинити опір винному [9, с. 27]. Іноді потерпілий може відмовитися від опору, щоб запобігти ще більшій шкоді. Однак при вирішенні питання про порушення кримінальної справи ці обставини правоохоронцями, як правило, не враховуються.

Існують також інші порушення прав потерпілих від статевих злочинів, приміром, оприлюднення прізвища без їх згоди, як це мало місце при з'ясуванні відомих подій, пов'язаних із сексуальними домаганнями щодо дітей в Артеку. Такі факти підривають авторитет усіх гілок влади, формують підозріле ставлення громадян до належного відправлення правосуддя, породжують правовий нігілізм.

Затверджені концепції вдосконалення судівництва й реформування кримінальної юстиції активно обговорюються в

наукових колах правників. Учені висловлюють чимало критичних зауважень щодо тих чи інших положень концепцій, проте залишається сподіватися, що з їх упровадженням в життя захист прав та інтересів потерпілих і гарантоване відшкодування завданої шкоди перетворяться з ілюзії на реальність.

Зважаючи на викладене, можемо дійти таких висновків:

1. Чинне законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості з урахуванням класифікації потерпілих є набагато прогресивнішим порівняно з КК 1960 р., має винятково велике значення для захисту їх прав, будучи покликаним захищати найбільш чутливі, глибоко інтимні сфери приватного життя людини.

2. Аналіз слідчо-судової практики свідчить, що існуючі юридичні процедури застосування матеріального права далеко не завжди спрацьовують належним чином. Незрідка правоохоронці з огляду на віктимну поведінку потерпілих, демонструють зневажливе до них ставлення, не враховують особливостей їх віку і стану на момент учинення щодо них злочину, без достатніх підстав відмовляють у порушенні кримінальної справи, чим створюють для винної особи можливість уникнути покарання.

Така правоохоронна практика потурає сімейному насильству, в тому числі сексуальному, внаслідок чого потерпілі, відчуваючи безвихідь, впадають у відчай, депресію. Отже, потенціал дієвості й ефективності кримінально-правових заборон майже не спрацьовує.

3. Потребує уваги кадрове забезпечення правоохоронних і судових органів висококваліфікованими фахівцями. Іноді рівень професійної підготовки правоохоронців не дозволяє використати наявні можливості стосовно належної охорони й захисту прав потерпілих від злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості, здійснити відповідні і якісне правосуддя.

4. На сьогодні в Україні фактично не існує механізму відшкодування шкоди й реабілітації потерпілих від статевих злочинів.

5. Рівень латентності статевих злочинів дуже високий. За даними кримінологів, він досягає 70 – 90 % від фактично зареєстрованих злочинів цієї категорії. Отже, офіційна статистика не відбиває реальної картини криміногенної ситуації в цій сфері, як і не враховує змін у кримінальному законодавстві з точки зору розширення кола потерпілих. У зв'язку із цим неможливо відслідковувати реальні тенденції, дійсну динаміку вчинення злочинів у сфері сексуальних відносин з урахуванням того чи іншого виду потерпілих.

6. Актуальною залишається проблема попередження суспільно небезпечних сексуальних посягань шляхом мінімізації індивідуальної вкритимості потенційних потерпілих з огляду на їх вік, стать, умови виховання й оточуюче середовище.

Список літератури: 1. *Анощенкова С.В.* Уголовно-правовое учение о потерпевшем. – М.: Волтера Клувер, 2006. – 248 с. 2. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2008. – № 5. – С. 270-279. 3. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668. 4. *Гартман Н.* Этика / Пер. *А.В. Глаголева* – СПб.: Владимир Даль, 2002. – 712 с. 5. *Герасименко О.* Словник-довідник термінів судової медицини. – К.: Ін Юре, 2002. – 484 с. 6. *Залозный А.В.* «Потерпевший от преступления» как материально-правовая и процессуальная категория // Конституционные основы уголовного права: Матер. 1 Всерос. конгресса по уголов. праву, посв. 10-летию УК РФ. – М.: ТК Велби, 2006. – 624 с. 7. *Квашин В.Е.* Основы виктимологии. Проблемы защиты прав потерпевших от преступлений. – М.: NOTA VENE, 1999. – 280 с. 8. *Лукаш А.С.* Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження. – Х.: Право, 2008. – 256 с. 9. *Морозова Н.Б.* Психические расстройства у несовершеннолетних потерпевших – жертв сексуального насилия (клиника, возрастные особенности, судебно-психиатрическое значение): Автореф. дис. ... д-ра мед. наук. – М., 1999. – 48 с. 10. Офіційний вісник України. 11. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / За заг. ред. *Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова*. – Х.: Кроссруд, 2008. – 364 с. 12. *Присяжнюк Т.І.* Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту. – К.: Центр учб. літ.,

2007. – 240 с. **13.** *Рыжаков А.П.* Потерпевший: понятие, права и обязанности: Науч. – практ. руководство. – Ростов н/Д.: Феникс, 2006. – 280 с. **14.** *Сенаторов М.В.* Потерпілий від злочину в кримінальному праві. – Х.: Право, 2006. – 208 с. **15.** Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Відп. ред. *Ю.С. Шемшученко.* – К.: Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. – 792 с.

ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ПОТЕРПЕВШИХ ОТ ПОЛОВОЙ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Дорош Л.В.

Статья посвящена вопросу определения понятия и признаков потерпевших от половых преступлений. Выделено пять групп таких потерпевших. Особое внимание уделено вопросу возмещения ущерба потерпевшему.

Ключевые слова: преступление, половое преступление, потерпевший от полового преступления, возмещение ущерба.

PROBLEMS OF PROTECTION OF RIGHTS OF VICTIMS FROM SEXUAL CRIMES

Dorosh L.V.

The article is devoted to the question of determination of the definition and the signs of victims of the sexual crimes. Five groups of this victims are selected. The special attention is paid to the question of compensation damages to a victim.

Key words: a crime, sexual crimes, victim of the sexual crimes, compensation damages.

Надійшла до редакції 11.01.2011 р.

УДК 341.4

С.М. Мохончук, канд. юрид. наук, доцент
*Начальник Головного управління юстиції
у Харківській області*

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Історія становлення й розвитку принципів і норм міжнародного права, яке застосовується в період збройних конфліктів, свідчить, що знадобилося сотні, навіть тисячі років перш ніж у практиці збройної боротьби сформувалися певні міжнародні правила, дотримання яких ви-

знавалося їх учасниками взаємовигідними й відповідаючими їх інтересам. Із позицій сучасного міжнародного кримінального права надзвичайно актуальним є вивчення національних звичаїв, наукових доктрин, принципів визначення складу воєнних злочинів у системі злочинів проти